

demika Mirka Maleza speleologiji u Hrvatskoj završava se ovaj “mini ciklus” predavanja o povezanosti speleologije i Maleza. Kroz ova predavanja vidimo svu širinu interesa, ali i znanja koja je posjedovao akademik Malez, a koja su potrebna da bi se jedan špiljski lokalitet u potpunosti istražio. *Mirko Malez u Ivanečkim kalendarima* naziv je izlaganja Eduarda Kušena u kojem on prikazuje suradnju akademika Maleza s lokalnim ivanečkim časopisom. Između 1974. i 1994. godine izašlo je iz tiska devet brojeva Ivanečkog kalendara, a Mirko Malez se spominje u njih pet. Ovim predavanjem završen je dio skupa u kojem su predavanja bila posvećena životu i djelu akademika Mirka Maleza. Nakon toga su uslijedila još dva predavanja vezana uz novija znanstvena dostignuća na području paleoantropologije te speleologije. Prvo predavanje *Biokulturalni aspekti epigravetijenske okupacije sloja B/s nalazišta Šandalja II* potpisuje međunarodna skupina autora – Ivor Janković, James C. M. Ahern, Ivor Karavanić i Fred H. Smith. Predavanje je na skupu prezentirao Ivor Janković. Posljednje izlaganje na skupu pod naslovom *Speleološki katastar planinskih masiva u SZ Hrvatskoj* održali su Roman Ozimec i Dubravko Šincek. Oni su ukratko prikazali rasprostranjenost i brojnost špiljskih objekata na masivima Ravne Gore, Strahinčice, Ivanšćice, Medvednice ...

Za skup su bila prijavljena još dva predavanja - Nevenka Krklec *Paleontološka istraživanja Mirka Maleza Vindije i Velike pećine* te Vlaste Krklec *Mirko Malez – autor stalnog postava nekadašnjeg muzeja evolucije u Krapini*, no ona se zbog spriječenosti autorica nisu održala. Iako relativno mali po broju predavanja, mislim da je skup u potpunosti ispunio svoj primarni cilj – na svečani način obilježiti dvadesetu godišnjicu smrti akademika Mirka Maleza, te podsjetiti starije, a i naučiti mlađe ivančane kakvog su značajnog sugrađanina imali u liku i djelu Mirka Maleza.

Siniša Krznar

Predavanja Društva povjesničara od 2009. do 2010. godine

U ovome radu prikazat će se kratki opis predavanja održanih u organizaciji Društva povjesničara grada Varaždina i Varaždinske županije od prvog predavanja u lipnju 2009., do posljednjega u 2010. godini. Ovdje nisu spomenuta predavanja iz 2011. godine, jer će se ona navesti i opisati u posebnom članku u sljedećem broju časopisa *Historia Varasdiensis*.

Prvo predavanje održao je 21. svibnja 2009. Vladimir Huzjan, kao uvod u osnivačku skupštinu Društva povjesničara, pod nazivom “*Kravata. Znete li da potječe od Hrvata?*” Na tom predavanju se na jezičnim primjerima nekoliko europskih jezika prikazalo kako je tekao razvoj riječi kravata sve do današnjih dana.

Sljedeće predavanje pod naslovom “Varaždin u 20. stoljeću” održala je 24. lipnja predsjednica Društva povjesničara Spomenka Težak. Na početku predavanja, S. Težak je upozorila na mali broj objavljenih radova iz povijesti Varaždina u 20. stoljeću. Tijekom predavanja, istaknute su osnovne značajke razvoja grada u prvih 70 godina 20. stoljeća na temelju kojih se može zaključiti kako se radi o jednom od najdinamičnijih razdoblja u povijesti grada. U 20. stoljeću Varaždin je proživio temeljite društveno - ekonomske i političke promjene koje su bile posljedica snažnog demografskog rasta i industrijalizacije, te burnih političkih zbivanja na području Hrvatske. Intenzivan društveno - gospodarski razvoj potaknuo je i snažan urbanistički razvoj te komunalnu izgradnju grada. Na predavanju je u osnovnim crtama izložena i politička situacija u gradu te djelovanje najznačajnijih stranaka u prvoj polovici 20. stoljeća, kao i djelovanje gradske uprave u navedenom razdoblju. Predavanje je popraćeno slikama raznih društvenih i kulturnih događanja koja su obilježila život grada Varaždina, te slikama iz kojih je jasno vidljiv snažan urbanistički i gospodarski razvoj grada tijekom 20. stoljeća.

Nakon ljetne pauze, 24. rujna prof. dr. sc. Mijo Korade je održao predavanje na temu “Ferdinand Konščak – osnivač Kalifornije”. Predavanje je održano kao osvrt na međunarodni simpozij “Fernando Consag – Fundador de Baja California” koji se u povodu 250 obljetnice Konščakove smrti održao u čak tri meksička grada: Ensenadi, Santa Gertrudisu i San Ignaciju od 9. studenoga do 3. prosinca 2008. godine. Varaždinac Ferdinand Konščak (1703. - 1759.) proslavio se kao isusovački misionar koji je, između ostaloga, dokazao da je Kalifornija poluotok. Konščak je bio i ugledni matematičar, astronom, prirodoslovac, geolog, graditelj putova i nasipa te nadzornik svih isusovačkih redukija u Meksiku. Radi brojnih dobrih djela te brižnog odnosa prema domorodačkom indijanskom stanovništvu, meksička akademska zajednica ozbiljno razmatra mogućnost pokretanja postupka Konščakove beatifikacije. Poštovanje prema Konščaku iskazano je i tako što jedan otok u kalifornijskom zaljevu nosi njegovo ime - Consag Rocks, zatim, u Ensenadi je jedna velika ulica imenovana Konščakovom kao i obližnji vidikovac. Na simpoziju u Ensenadi, kao jedini predstavnik iz Hrvatske, M. Korade održao je predavanje o Konščakovom značenju za razvoj Kalifornije, a središnji dio proslave bilo je otkrivanje nove spomen ploče.

Josip Novak je 29. listopada održao predavanje o najstarijem varaždinskom letaču pod naslovom “Dr. Gregor Krašković – liječnik i zrakoplovac”. Varaždinski županijski *fizik* i bečki aeronaut dr. Gregor Krašković (rođen 1769.) o pravilima i spravama za letenje pisao je u knjizi *Skizzirte Darstellung der vorzüglichen Versuche die Luft zu Durchschiffen, und Blicke, auf ihren Zweck, Werth, und Vortheile* koja je 1810. objavljena u Beču. Novak je objasnio kako je brojne detalje o Kraškovićevom radu na polju aeronautike otkrio Zadrani Leonard Eleršek koji je objavio knjigu “Homo volans – rani hrvatski avijatičari

1554. – 1927.” U tom djelu autor o Kraškoviću zaključuje kako je on “priznat u svijetu, a u Varaždinu zaboravljen”. U spomenutoj Kraškovićevoj knjizi doznaje se kako je on već 1789. prikupljao građu o letenju balonima, odnosno aerostatima. Mnogo je znao o meteorološkim opažanjima, različitim strujanjima zraka te promjenama temperature, stoga ne čudi da je 1808. s imanja grofa Sigismunda Erdödyja, u mađarskom Veppu, pustio u zrak veliki kuglasti balon punjen plinom. Krašković početkom 19. stoljeća živi u Beču gdje radi kao fizik (liječnik), a imao je iskustva i u pokusnoj primjeni cjepiva protiv zaraznih bolesti. Ispitivao je razne inačice balona s toplim zrakom i onih punjenih plinom. Slične je pokuse, zajedno s kolegom Männerom provodio i u drugim metropolama carstva. Iz tadašnje Pešte su, balonom punjenim vodikom, dvojica prijatelja uzletjeli 3. lipnja 1811. ostvarivši prvi balonski uzlet u Mađarskoj! Krašković je eksperimentirao i s raznim modelima balona, a letio je i u vrijeme mirovnog kongresa u Beču 1814. kada se rješavala sudbine Europe nakon Napoleonskih ratova. Na predavanju Novak je istaknuo kako su se Varaždinci 80-ak godina kasnije, početkom ožujka 1890., okupili u tadašnjoj Dugoj ulici, današnjoj Zagrebačkoj, kako bi vidjeli prvi uzlet balona u svom gradu.

O “Afganistanu, Sovjetima i pokretu nesvrstanih zemalja” 25. studenoga govorio je prof. dr. sc. Tvrtka Jakovina. Publika je na predavanju dobila uvid u društveno politička zbivanja tijekom 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća na spomenutom području te kako su se ista odrazila na današnje političko stanje – rat u Iraku i Afganistanu te sukob Indije i Pakistana. Veza sa SFRJ učinjena je prikazom stava te države na tadašnja zbivanja u sklopu pokreta nesvrstanih.

Časnici Hrvatske vojske i pripadnici 7. gardijske brigade Pume Josip Šimunko, Mirko Martinjak i Stanko Šincek 17. prosinca održali su predavanje pod naslovom: “Ratni put 7. gardijske brigade”. Nakon kratkog uvoda J. Šimunka, iscrpan pregled ratnog puta Puma predstavio je M. Martinjak. Varaždinska 7. gardijska brigada osnovana je 23. prosinca 1992., a već početkom veljače sljedeće godine upućena je na karlovačko bojište gdje je bila do 10. listopada. Tijekom 1993., od 23. veljače do 13. ožujka, dio brigade bio je angažiran u operaciji *Suhovare – Drače* na zadarskom bojištu, a od 6. lipnja do kraja listopada na Stankovačkom bojištu. Na šibensko - vodičkom bojištu brigada je ratovala od 30. listopada 1993. do 15. veljače 1994. godine. U 1994. brigada je bila angažirana u ratnim operacijama u Dalmaciji – na novigradskom bojištu od 6. ožujka do 29. travnja, zatim *Manevarska snaga Zbornog područja Split od Krke do Velebita* od 29. travnja do prosinca 1994. godine. Krajem godine veći dio ratnog puta proveden je na Dinari. *Operacija na Dinari – OG Livno* trajala je od 6. prosinca 1994. do 5. veljače 1995. godine, zatim *Skok - 95* od 14. ožujka do 18. svibnja 1995. godine. U srpnju je slijedilo *Ljeto - 95.*, u kolovozu *Oluja*, u rujnu *Maestral*, a u listopadu 1995. posljednja ratna operacija *Južni potez*. Na kraju predavanja, S. Šincek navodi kako je poginulo 69 pripadnika Puma, a jedan se vodi kao nestali. Kao jedan

od zanimljivih pregleda 7. gardijske brigade može se navesti sljedeće: Pume su ukupno imale 4.066 djelatnih vojnih osoba te 420 mobiliziranih osoba. Brigada je na bojištu provela 845 dana stalnog boravka na terenu od kojih je 35 bilo u napadu. Svojim djelovanjem, Pume su u Domovinskom ratu oslobodile područje veličine Varaždinske županije. Tijekom predavanja, najavljena je i skorašnja monografija o Pumama.

Marina Šimek održala je 4. veljače 2010. predavanje pod naslovom “Castrum Paka – od zaboravljene ruševine do spomenika kulture”. Tim predavanjem predstavljen je do sada najveći projekt Arheološkog odjela Gradskog muzeja Varaždin “Projekt Paka” započet 2001., a dovršen 2008. godine. Tijekom trajanja ovog projekta, provodila su se arheološka istraživanja kasno-srednjovjekovne utvrde na brdu Gradišće smješteno južno od Novog Marofa. Utvrda, za koju se do danas nije sačuvao naziv u pisanim dokumentima dobila je ime po obližnjem potoku i selu Paka, a podignuta je u drugoj polovici 13. stoljeća. U 15. stoljeću utvrda je stradala u požaru te je najvjerojatnije tada napuštena. Na lokalitetu su pronađeni razni arheološki predmeti: keramika za svakodnevnu kuhinjsku uporabu, konjska i konjanička oprema, zatim dijelovi naoružanja, odjeće, obuće i drugo. Danas je lokalitet zaštićen kao kulturno dobro Republike Hrvatske i Paka je postala prva arheološki potpuno istražena, konzervirana i prezentirana srednjovjekovna utvrda na širem području. Nakon predavanja prikazan je kratki film o jednoj od istraživačkih kampanja te je izložen izbor nalaza iz utvrde.

Prof. dr. sc. Hrvoje Petrić održao je 4. ožujka predavanje pod naslovom “Malo ledeno doba” na kojem je govorio o utjecaju klime, odnosno općem hlađenju sjeverne Zemljine polutke između 1430. i 1850., na prirodu i ljude. Prema mišljenju prof. Petrića, danas ne postoji precizna godina početka maloga ledenog doba, no gore navedeno razdoblje uzima se kao okvirno. Promjene u zemljinoj klimi nastaju djelovanjem sunca i vulkana. Snažne vulkanske erupcije dižu prašinu i razne plinove visoko u atmosferu što dovodi do odbijanja većeg dijela sunčeve energije, a time i smanjenja temperature. Erupcija Vezuva 1631. prouzročila je značajne posljedice na gospodarstvo i klimu diljem Europe, erupcija islandskog Lakija 1783. uzrokovala je smrt tisuća ljudi, a vulkan Tambora u Indoneziji 1815. pojavu poznatu kao “godine bez ljeta”. Takve aktivnosti djeluju na drveće, vode, rast biljaka, životinje i ljude. Poremećaji u proizvodnji hrane utjecali su na učestalije pojave gladi, a hladna i vlažna ljeta do “vatre sv. Antuna” – bolesti uzrokovane konzumacijom kvarnih žitarica oštećenih neprimjerenim skladištenjem u hladnim i vlažnim uvjetima. Na kraju predavanja, prof. Petrić je zaključio kako se većina znanstvenika slaže da je glavni uzrok današnjeg globalnog zatopljenja povećana količina ugljičnog dioksida i ostalih stakleničkih plinova koji se oslobađaju u atmosferu što je posljedica spaljivanja fosilnih goriva, uništavanja šuma i ostalih ljudskih aktivnosti. Unatoč tome, neki kritičari globalnog zagrijavanja vjeruju da se

današnja Zemljina klima zapravo oporavlja od “Maloga ledenog doba” te da ljudska aktivnost nije odlučujući faktor u rastu temperature.

Tomislav Đurić je 25. ožujka održao predavanje pod naslovom “Hrvatsko proljeće u varaždinskom kraju.” Novinar i publicist Đurić govorio je o svojem kulturnom i novinarskom radu koje je, prema ocjeni tadašnjih komunističkih vlasti ocijenjeno nepodobnim i inkriminirajućem te je radi toga otpušten s posla i izbačen iz novinarskog društva. Njegove kolege istomišljenike, od kojih je Đurić izdvojio istaknutije - Ernesta Fišera, Dragutina Feletara i Nikolu Dugandžića, također su iz istih razloga društveno marginalizirali. O svojim iskustvima tijekom *Hrvatskog proljeća* Đurić je opširnije pisao u knjizi “Zašto su šutjela lepoglavka zvona” objavljenoj 2004. godine. To djelo je za sada jedino koje ozbiljno pristupa događajima prije i nakon 1971. u Varaždinu i Čakovcu. *Hrvatsko proljeće* bio je širi društveni pokret krajem ‘60-tih i početkom ‘70-tih godina 20. stoljeća čiji su pripadnici htjeli prekinuti potiskivanje hrvatske nacionalne pripadnosti u SFRJ i potaknuti gospodarski napredak. Objavljivanjem *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* 1967. pokrenuta je i polemika o društvenom položaju Hrvata u Jugoslaviji te pitanje uređenja saveznih odnosa. Drugi problem bio je gospodarski jer je 50 posto deviza ulazilo preko SR Hrvatske u saveznu blagajnu od čega je Hrvatska zadržala samo 7 posto. Isto tako, od savezne vlade SR Hrvatska dobivala je 16.5 posto proračuna, dok je npr. SR Srbija dobivala oko 46 posto - barem u razdoblju od 1965. do 1970. godine. Zabrinut novom situacijom, J. B. Tito je 30. studenoga 1971. pozvao vodstvo Saveza komunista Hrvatske u Karadorđevo koje je sljedećeg dana smijenjeno. Ista sudbina uslijedila je ostalim *proljećarima* koji su smijenjeni s raznih društveno - političkih funkcija, otpušteni su s posla ili zatvarani.

Tomislav Aralica održao je 6. svibnja, s obzirom na velik interes publike, prekratko predavanje o “Husarskim pukovnijama u Hrvatskoj u 18. stoljeću i njihovim sabljama”. Kao kolekcionar i autor nekoliko zapaženih kataloga i knjiga o hrvatskoj militariji, predavanje je upotpunio i s pet izvornih primjera vojničkih sablji i svaku je detaljnije opisao. Aralica je tijekom predavanja govorio o povijesti nastanka husara i husarskih pukovnija na području Hrvatske. Husari su bili vrsta konjice koja je na području Hrvatsko - Ugarskog kraljevstva postojala od 15. stoljeća sve do kraja Prvog svjetskog rata. Sama riječ potječe od latinskog *cursus* što znači vojni ili razbojnički pohod, a od kuda će se tijekom vremena razviti i inačica gusar. Izraz husar će se tijekom 16. stoljeća ustaliti za sve lake konjaničke postrojbe na tlu Hrvatsko - Ugarskog kraljevstva. U Hrvatskoj su 1746. nastale tri husarske pukovnije - Karlovački, Banovinski i Varaždinski graničarski husari kojima će se 1750. pridružiti Slavonski. Te su pukovnije tijekom 18. stoljeća ratovala na područje srednje Europe u Ratu za austrijsko nasljeđe (1740. - 1748.), Sedmogodišnjem ratu (1756. - 1763.) te Ratu za bavarsko nasljeđe (1778. - 1779.).

Prof. dr. sc. Neven Budak 27. svibnja održao je predavanje pod naslovom "Odnos grofova Celjskih prema Varaždinu" o čemu se do sada nije mnogo pisalo te su okupljenima predstavljena dosadašnja saznanja i istaknuta neka proturječja. Porijeklo Celjskih može se pratiti od 12. stoljeća kada su bili vlasnici posjeda u Savinjskoj dolini kada se kao Žovneški (prema gradu Saneck ili Sannegg, Žovnek) 1130. spominje Gebhard I. U prvoj polovici 14. stoljeća u vlasništvo dobivaju Celje čiji će pridjev nositi sve do izumiranja loze 1456. godine. Ubrzani društveni i materijalni uspon Celjski doživljavaju u vrijeme Hermana II. (1360. – 1435.) koji je nakon bitke kod Nikopolja 1396. spasio život hrvatsko – ugarskom kralju Žigmundu Luksemburškom (1368. – 1437.), a 1401. ga je i oslobodio iz zatočeništva. Nakon toga, obitelj Celjski dobiva brojne posjede i vladarske povlastice, a Hermann II. je 1406. postao i banom. Radi istaknutih zasluga, Žigmund Luksemburški je 1397. Hermanu II. darovao Varaždin, zajedno sa svim poreznim prihodima. U tom je trenutku slobodni i kraljevski grad Varaždin postao feudalni posjed, a Varaždinci koji su do tog trenutka imali slobodu kreiranja vlastite komunalne politike, podvrgnuti su plemiću koji možda nikada nije ni bio u gradu. Naime, do danas se nisu sačuvali dokumenti koji potvrđuju da je Hermann II. ikada posjetio Varaždin. S obzirom na manjak ili neistraženost pisane građe teško je rekonstruirati kako je zapravo izgledao odnos Celjskih i Varaždina. U to vrijeme se u Varaždinu ipak razvijaju trgovina i obrt te grad gospodarski napreduje, a Celjske je vjerojatno najviše zanimao prihod *miholjščina* koji im je prepustio vladar. Novi Hrvatsko – ugarski vladar Ladislav V. Postum (1444. - 1457.) nakon smrti posljednjeg Celjskog, njegovu udovicu Katarinu Branković upozorava da mora poštivati prava građana Varaždina. Dakle, prema Katarini se odnosi kao prema feudalnom vlasniku Varaždina. S druge strane, godinu dana kasnije na Hrvatsko – ugarsko prijestolje došao je Matija Korvin (1458. – 1490.) koji je pak Varaždin nazvao svojim gradom. U vrijeme Celjskih grad je u dokumentima bilježen kao *civitas*, a kada vlasnik postaje ban cijele Slavonije Ivan Vitovec (1457. - 1463.) degradiran je na *oppidum*. Problem u historiografiji je taj što je na temelju postojećih dokumenata teško odrediti kakav je točno bio pravni odnos između grofova celjskih (Hermana II. i njegovih nasljednika do posljednjeg člana) i grada Varaždina, te što su Celjski materijalno dobivali, a što vladar. Naime, zna se kako su Celjski u ispravama govorili o Varaždinu kao svojem gradu, a u isto vrijeme vladar 1406. daje pravo gradu održavanja sajma, a 1407. štiti njegove interese u sukobu oko nekih posjeda. Stoga, dok se u gradskim zapisnicima te domaćim i stranim arhivima ne otkriju nova saznanja o toj temi, odnos Celjskih i Varaždina još će neko vrijeme biti zagonetan.

Društvo povjesničara je u suradnji sa Zavodom za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Varaždinu 1. srpnja organiziralo predavanje "Zapadne sile i raspad Jugoslavije, 1987. - 1992.". Predavanje je održao PhD Josip Glaurdić, Junior Research Fellow iz političkih znanosti na Sveučilištu u Cambridgeu. Njegovu knjigu "The Hour of Europe: Western Powers and

the Breakup of Yugoslavia”, u kojoj ocjenjuje proces postavljanja temelja za post-hladnoratovsku Europu kroz prizmu politike zapadnih sila prema raspadu Jugoslavije, objavilo je Yale University Press. Tijekom predavanja dr. Glaurdić je izložio osnovne značajke politike zapadnih sila koje su željele očuvati jedinstvenu Jugoslaviju što je u konačnici ohrabrilu JNA i Slobodana Miloševića u pokretanju ratova protiv Slovenije i Hrvatske. U razmatranju zapadne politike prema Jugoslaviji krajem 1980-ih i početkom 1990-ih dr. Glaurdić je posebno istaknuo značenje promjena koje su zahvatile svijet u razdoblju između 1989. - 1991. Završetak Hladnog rata, stvaranje novog poslijehladnoratovskog poretka i pregovori o stvaranju Europske unije odredili su politiku zapadnih sila i njihovu reakciju na proces raspada Jugoslavije. Suočene s nestabilnošću međunarodnog sustava uslijed raspada istočnog bloka i totalitarnih političkih, ekonomskih i vojnih struktura u istočnoeuropskim zemljama, SAD i njegovi europski saveznici težili su očuvanju stabilnosti što je pretpostavljalo i očuvanje jedinstvene Jugoslavije. Konceptije američke, britanske, francuske i njemačke politike prema Jugoslaviji bile su međutim uvjetovane njihovim različitim pogledima na proces redefiniranja europskih političkih i sigurnosnih struktura i suprotstavljenim gledištima oko buduće ulogu SAD-a u Europi. Stoga dr. Glaurdić ističe da je, između ostalog, važan razlog zašto je SAD prepustio Europi rješavanje jugoslavenske krize bilo rašireno mišljenje u State Departmentu da je Europa nesposobna i previše razjedinjena da bi mogla riješiti ovu krizu te da je SAD upravo na jugoslavenskom primjeru želio dokazati Europi da ona ne može bez američke pomoći rješavati svoje sigurnosne probleme. Jugoslavenska kriza je dakle predstavljala test za europsku političku suradnju unutar buduće zajedničke vanjske i sigurnosne politike kojim se Europska unija trebala dokazati kao relevantan politički čimbenik u međunarodnim odnosima na kojemu je međutim ona doživjela veliki politički i diplomatski neuspjeh. Posebno je pitanje priznanja republika Slovenije i Hrvatske postalo predmet nesuglasja između glavnih europskih sila (Francuske, Velike Britanije i Njemačke) obzirom na njemačku odlučnost da prizna Hrvatsku i Sloveniju. Ovo zanimljivo predavanje popraćeno je brojnim pitanjima iz publike prilikom čega je dr. Glaurdić iznio niz zanimljivih opaski vezanih uz razgovore koje je vodio u sklopu svog istraživanja s 40-ak američkih i europskih diplomata i političara (između ostalih s Lordom Carringtonom, Roland Dumasom, Jacques Delorsom, Lord Hurdom itd.).

Miroslav Klemm je 30. rujna varaždinsku publiku počastio s izvanrednim predavanjem pod nazivom “Povijesni planovi Varaždina od 16. do 19. stoljeća”. Na predavanju je komentirao najpoznatije planove Daniela Specklina, Martina Stiera, Andreasa Kneidingera i drugih autora na kojima je objasnio urbanistički razvoj grada Varaždina kroz nekoliko stoljeća. Autor je za predavanje odabrao 13 primjera. Najvažnija slikovna građa za razumijevanje urbanističkog razvoja Varaždina su planovi i vedute grada nastali u vremenu od 16. do 19. stoljeća. Predstavljeni primjeri danas se čuvaju u Općem zemaljskom arhivu

u Karlsruheu, Austrijskoj narodnoj knjižnici u Beču, Vojnom muzeju u Beču, Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i Gradskom muzeju Varaždin. To su planovi Daniela Specklina iz 1578., Martina Stiera iz 1660., P. C. Donata iz 1672., nepoznatog autora oko 1715., zatim Andreasa Leopolda Knidingera iz 1766., Ignatiusa Beyschлага iz 1807., te Antona Kieswettera iz 1860. godine. Uz njih su vedute grada Johannesesa Ledentua iz 1639., Mathiasa Antona Wiesse iz 1729., Sigismunda Koppa iz 1732. i nepoznatog autora iz 1780. godine. Predstavljena slikovna građa prikazala je urbanistički razvoj Varaždina čija je srednjovjekovna jezgra, radi obrane od Turaka, u 16. stoljeću opasana renesansnim opkopima i zidovima s bastionima te dvama gradskim vratima. Širenjem grada u 18. stoljeću dolazi do mjestimičnog probijanja gradskog зида, a od 1807. godine i do rušenja svih varoških utvrda. Cijelo to vrijeme starogradska utvrda stoji kao zasebni politički, gospodarski i obrambeni i sustav. Rušenjem jugoistočnog tvrđavskog bastiona u prvoj polovici 19. stoljeća povezani su prostor kraljevskog slobodnog grada i feudalnog posjeda. Na kraju predavanja, Klemm je zaključio kako su spomenuti planovi i vedute vrijedna geodetska građa, a istovremeno i dobra likovna djela, jer su ih radili izvrsni crtači s istaknutim likovnim nagućima.

Na predavanju održanom 28. listopada pod naslovom “Franjevački samostan u Karinu 1993. – 2010. Obnova nakon razaranja u Domovinskom ratu” prof. Miljenko Domijan prikazao je povijest tog najstarijeg samostana franjevačke provincije Presvetog otkupitelja osnovanog 1429., zatim njegovo potpuno ratno uništenje u Domovinskom ratu te poslijeratnu obnovu. Domijan je predavanje započeo iznošenjem kratkih informacija o životu sv. Franje i franjevačkog reda, te izlaganjem najstarije povijesti samostana Blažene Djevice Marije u Karinu. U mletačko – osmanlijskim sukobima samostan je razoren, a prva temeljita obnova trajala je od 1731. do 1741. godine. Okosnica predavanja je prikaz radnji i poslova na obnovi samostana nakon što su ga srpski pobunjenici u Domovinskom ratu 1993. cijelog porušili minama. Pri obnovi prvi radovi uključivali su prikupljanje i razvrstavanje materijala preostalog od miniranja, a posebna pažnja posvećena je što vjernijoj rekonstrukciji. Domijan je posebno istakao kako se pri obnovi pojedinih dijelova samostanskog kompleksa strogo odabirao i koristio kvalitetan i autentičan materijal poput drva, kamena i crijepa. Samostan je u potpunosti obnovljen 2006., a posvećen 2. kolovoza iste godine.

Posljednje predavanje u 2010. održala je 25. studenoga Magdalena Lončarić pod naslovom “Židovska zajednica u Varaždinu” na kojem je prikazala povijest Židova u Varaždinu od 18. do sredine 20. stoljeća. Tijekom 18. stoljeća dolazili su Židovi na područje Varaždina kao putujući trgovci, pokućarci. Bilo im je dozvoljeno boraviti u gradu u vrijeme sajmova, ali uz plaćanje određene pristojbe. Godine 1777. dobivaju dozvolu naseljavanja, međutim tu je odluku Gradsko poglavarstvo ubrzo poništilo. Usprkos tome, varaždinski su Židovi

tu godinu obilježavali kao godinu osnutka svoje Bogoštovne općine. Židovi su stanovali u predgrađu, izvan gradskih zidina, a nisu imali pravo posjedovati nikakve nekretnine. No, situacija se promijenila kada im je car Josip II. *Patentom o vjerskoj toleranciji* i njegovim dodacima (1781./83.) priznao pravo ispovijedanja vjere i dao veće građanske slobode. Početkom 19. stoljeća donijelo je Varaždinsko poglavarstvo važan pravni akt, tzv. *Dekret o naseljavanju za varaždinsku židovsku općinu* kojim su regulirana prava Židova na području Grada. Od tada oni mogu slobodno stanovati u gradu (29 obitelji), imati svoje groblje, bogomolje, a stječu i druga građanska prava i dužnosti. Sve do druge polovice 19. stoljeća opstanak Židovske zajednice bio je neizvjestan i često upitan. Posebno u revolucionarnim godinama 1848./49. kada se Židove optuživalo za špijuniranje u korist Mađara, te je odlučeno da se moraju iseliti iz grada. Tada je u njihovu obranu stao ban Josip Jelačić, pa je iseljavanje bilo zaustavljeno. Stanoviti će se broj Židova u tim burnim godinama ipak iseliti. Nakon nemirnog razdoblja, uslijedilo je vrijeme kada će se položaj Židova postupno poboljšavati. Već 1860. dozvoljeno im je posjedovanje nekretnina, a punu ravnopravnost dobivaju 1873. odlukom Hrvatskog sabora. Velike zasluge za to ima i tadašnji saborski zastupnik iz Varaždina - Dragutin Pust. Od tada Židovi ravnopravno sudjeluju u društvenom, gospodarskom i kulturnom životu grada, te na taj način doprinose njegovom razvoju. Opći uspon i napredak Židovske zajednice trajat će sve do početka Drugog svjetskog rata. S uspostavom Nezavisne države Hrvatske 10. travnja 1941. počinju progoni i uhićenja Židova u Varaždinu. Po uzoru na fašističke zemlje i u Hrvatskoj se proglašavaju razne odredbe kojima se sve više diskriminiraju Židovi i dovode u sve teži položaj. U svibnju 1941. počinju u Varaždinu prva pojedinačna, a u srpnju se nastavljaju masovna uhićenja i odvođenja Židova u logore. Najveći broj Varaždinskih Židova nije preživio fašističke logore. Stoga se, nakon završetka Drugog svjetskog rata, Židovska zajednica u Varaždinu nije obnovila.

Vladimir Huzjan

Ivan Obadić

DRUŠTVO POVJESNIČARA GRADA VARAŽDINA
I VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

UDK 94(497.5-37Varaždin)
ISSN 1848-0837

**HISTORIA VARASDIENSIS
ČASOPIS ZA VARAŽDINSKU
POVJESNICU**

1

VARAŽDIN, 2011.

Nakladnik / Publisher

Društvo povjesničara grada Varaždina i Varaždinske županije

Za nakladnika / For the Publisher

Spomenka Težak

Uredništvo / Editor's board

Rajko Guščić, prof. (Varaždin)	Magdalena Lončarić, prof. (Varaždin)
dr. sc. Vladimir Huzjan (Varaždin)	MSc Ivan Obadić (Zagreb)
mr. sc. Suzana Jagić (Ivanec)	Spomenka Težak, prof. (Varaždin)
Ivančica Jež, prof. (Ludbreg)	dr. sc. Hrvoje Petrić (Zagreb)
mr. sc. Siniša Krznar (Zagreb)	Kruno Sudec (Varaždin)

Kontakti Uredništva / Editor's office

Franjevački trg 6, 42 000 Varaždin; tel/fax. 042/658 762;
e-mail: historiavarasdiensis@gmail.com

Glavni i odgovorni urednici / Editors in Chief

dr. sc. Hrvoje Petrić, MSc Ivan Obadić

Savjet časopisa / Journal's council board

dr. sc. Juraj Belaj (Zagreb), dr. sc. Neven Budak (Zagreb), dr. sc. Dragutin Feletar (Koprivnica), mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin), PhD Zoltán Gózszy (Pečuh), dr. sc. Željko Holjevac (Zagreb), Siniša Horvat, prof. (Varaždin), dr. sc. Andrej Hozjan (Maribor), Damir Hrelja, prof. (Varaždin), dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević (Zagreb), Miroslav Klemm, prof. (Varaždin), dr. sc. Nevenka Krklec (Varaždin), dr. sc. Mirjana Matijević-Sokol (Zagreb), dr. sc. Janko Pavetić (Varaždin), prof. emeritus Franjo Ruža (Varaždin), akademik Franjo Šanjek (Zagreb), Marina Šimek, prof. (Varaždin), mr. sc. Eduard Vargović (Varaždin), PhD Leopold Toifl (Graz)

Grafički urednik / Graphic editor

Kruno Sudec

Naklada / Copies

300

Priprema i tisak / Layout and Print

Tiskara Zelina d. d. - Sv. Ivan Zelina

Časopis izlazi jednom godišnje. Cijena primjerka iznosi 100 kuna.

Časopis se objavljuje novčanom potporom Grada Varaždina, Varaždinske županije, Vindije d. d. i Bernarde Nova d. o. o.

Korice: Kartuša sa Sotterova atlasa iz 18. st. koji se čuva u Državnom arhivu u Varaždinu

Autor i oblikovanje korica: Kruno Sudec

Konačno oblikovanje i priprema korica za tisak: Studio Fotak